

ΕΛΛΩ Η ΠΟΛΙΣ

- **Ζωντανή ιστορική μνήμη 560 ετών, μαρτυρούμενη στην ιστοριογραφία του Μιχαήλ Δούκα**

Ο ιστοριογράφος Μιχαήλ Δούκας (περίπου 1400- 1470) αναφερόμενος στα περί την άλωση της Θεοτοκουπόλεως – Κωνσταντινουπόλεως καταγράφει τα γενόμενα με συγκλονιστικό τρόπο ως εξής: «... Αφού λοιπόν ετοίμασε τα πάντα (εννοεί τον Μωάμεθ Β΄ τον Πορθητή), όπως θεωρούσε καλύτερα, έστειλε μήνυμα στην πόλη που έλεγε στον Βασιλέα (εννοεί τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ΙΑ΄ τον Παλαιολόγο): «Μάθε πως οι πολεμικές προετοιμασίες έχουν τελειώσει: Πλησιάζει πλέον η στιγμή να ολοκληρώσουμε αυτό που έχουμε σχεδιάσει από καιρό- όσο για την έκβαση του εγχειρήματός μας, την εμπιστευόμαστε στον Θεό. Τι έχεις να πεις; Θέλεις να εγκαταλείψεις την πόλη και να φύγεις, όπου σου αρέσει, μαζί με τους άρχοντες και τα υπάρχοντά τους, αφήνοντας τον πληθυσμό πίσω σώο κι αβλαβή τόσο από εμένα όσο κι από εσένα; Ή μήπως διαλέγεις να αντισταθείς και μαζί με τη ζωή σου να χάσεις και τα υπάρχοντά σου, εσύ και οι δικοί σου, ενώ ο λαός σου να αιχμαλωτιστεί από τους Τούρκους και να διασκορπιστεί στα πέρατα της γης;».

Τότε ο Βασιλιάς του απάντησε με ομόφωνη γνώμη της Συγκλήτου: «Αν θέλεις κι εσύ να ζήσεις μαζί μας ειρηνικά, όπως έζησαν και οι γονείς σου στο παρελθόν, ας έχεις την ευλογία του Θεού. Γιατί εκείνοι θεωρούσαν πατέρες τους, τους γονείς μου κι έτσι τους τιμούσαν, ενώ ένοιωθαν αυτήν εδώ την πόλη για πατρίδα τους. Σε κάθε επικίνδυνη περίπτωση, όλοι τους έτρεχαν μέσα της για να σωθούν. Κανένας αντίπαλός της δεν έζησε πολλά χρόνια. Κράτησε όλα τα κάστρα που άρπαξες τόσο άδικα από εμάς, κράτησε τη γη, απόλαυσε όλους τους φόρους που σου καταβάλλουμε ετησίως, κατά τη δύναμη μας, και φύγε ειρηνικά. Έχεις σκεφτεί μήπως, αντί να κερδίσεις, βρεθείς τελικώς να χάνεις; Δεν έχω το δικαίωμα ούτε εγώ ούτε κανείς άλλος από τους κατοίκους της να σου παραδώσουμε αυτήν την πόλη, γιατί όλοι με μια ψυχή θα πεθάνουμε με απόφαση ομόθυμη προασπίζοντάς την».

Μόλις άκουσε το μήνυμα ο Τύραννος, έχασε κάθε ελπίδα για ειρηνική παράδοση της Πόλης και διέταξε αμέσως να σταλούν τελάληδες σε όλο το στρατόπεδο δηλώνοντας την ημέρα της επίθεσης και δίνοντας όρκους πως εκείνος δεν χρειάζεται κανένα άλλο λάφυρο πέρα από τις οικοδομές και τα τείχη της πόλεως: «Όλοι οι θησαυροί και όλοι οι αιχμάλωτοι ας είναι η δικιά σας ανταμοιβή, έτσι διαλάλησε. Τα στρατεύματα επευφήμησαν στο άκουσμα αυτό... Βλέποντας (οι Ρωμιοί) όμως τους χορούς και τα εκστατικά τους τραγούδια, προέβλεπαν το μέλλον και με συντριβή στην καρδιά τους παρακαλούσαν τον Θεό: «Κύριε, γλίτωσέ μας από τη δικαία οργή σου και λύτρωσέ μας από τα χέρια του εχθρού μας». Οι απλοί άνθρωποι μάλιστα είχαν τόσο τρομοκρατηθεί από ένα τέτοια θέαμα και τέτοια βοή, ώστε έπεφταν μισοπεθαμένοι χωρίς να μπορούν ούτε να αναπνεύσουν ούτε και να βγάλουν τον αέρα από τα πνευμόνια τους...

Οι Ρωμαίοι ωστόσο συνειδητοποίησαν ότι γινόταν ορατό το πηγαϊνέλα τους και πως δεν μπορούσαν να βγουν έξω από την πύλη και να πολεμήσουν τους Τούρκους στο εξωτερικό τεί-

χος, εφόσον η πτώση των τειχών τους άφηνε ακάλυπτους. Υπήρχαν όμως μερικοί γέροντες που γνώριζαν ένα παραπόρτι, καλά ασφαλισμένο για πολλά χρόνια, υπόγειο, που βρισκόταν στο χαμηλότερο τμήμα του παλατιού. Φανέρωσαν λοιπόν την ύπαρξή του στον Βασιλιά κι έτσι η θυρίδα εκείνη αποσφραγίστηκε κατά διαταγή του. Με τον τρόπο αυτόν έβγαιναν έξω προφυλαγμένοι από τα άθικτα τείχη και χτυπούσαν τους Τούρκους που βρίσκονταν στον περίγυρο. Η κρυφή αυτή πύλη υπήρχε από παλιά και ονομαζόταν Κερκόπορτα.

Ημέρα Κυριακή, ο Τύραννος άρχισε τον καθολικό πόλεμο. Βράδιασε, πέρασε όλη η νύχτα αλλά δεν άφησε του Ρωμαίους να αναπαυτούν. Ήταν Κυριακή των Αγίων Πάντων, η εικοστή εβδόμη ημέρα του Μαΐου.

Χάραξε η μέρα κι εκείνος συνέχισε τον πόλεμο, όχι μόνο μέχρι την ενάτη ώρα (τις τρεις το απόγευμα) αλλά ακόμη και μετά την ώρα αυτή, παρατάσσοντας τον στρατό του από το παλάτι ως και τη Χρυσή Πύλη. Τα άλλα στρατεύματα που στέκονταν στο Διπλοκίονιο άρχισαν την περικύκλωση από την Ωραία Πύλη, συνέχισαν περνώντας την Ακρόπολη του Μεγάλου Δημητρίου και τη Μικρή Πύλη που βρίσκεται κοντά στη Μονή της Οδηγήτριας. Προσπέρασαν μετά το Μέγα Παλάτιο, διέσχισαν το λιμάνι και ολοκλήρωσαν την περικύκλωση τους μέχρι της Βλάγκες...

Έδυσε ο ήλιος και πάλι ακούστηκε παντού η κραυγή του πολέμου. Ο Τύραννος παρευρισκόταν εκεί καβαλάρης από το βράδυ της Δευτέρας. Ο ίδιος μάλιστα πολεμούσε ακριβώς απέναντι από τα πεσμένα τείχη μαζί με τους πιστούς του νέους και πανίσχυρους δούλους, που μάχονταν σαν λιοντάρια...

Οι υπερασπιστές της Πόλεως στο μεταξύ είχαν κι εκείνοι μοιραστεί. Αφ' ενός ο Βασιλεύς μαζί με τον Ιωάννη Ιουστινιάνη βρισκόταν στα τείχη που είχαν πέσει, έξω στον περίβολο του φρουρίου, έχοντας μαζί του περίπου τρεις χιλιάδες Λατίνους και Ρωμαίους. Αφ' ετέρου ο Μέγας Δούκας υπεράσπιζε τη Βασιλική Πύλη επικεφαλής πεντακοσίων στρατιωτών, ενώ στα τείχη προς τη θάλασσα και στους προμαχώνες από την ξύλινη πόρτα ως την Ωραία Πύλη είχαν αναπτυχθεί πάνω από πεντακόσιοι τοξότες και τζαγροφόροι. Τέλος, σε όλην την Περιφέρεια από την Ωραία μέχρι και την Χρυσή Πύλη είχε τοποθετηθεί σε κάθε προμαχώνα ένας τοξότης ή τζαγροφόρος ή πετροβολιστής, που πέρασαν εκείνη τη νύχτα ξάγρυπνοι χωρίς να κλείσουν στιγμή μάτι.

Οι Τούρκοι όμως συνεχώς προσπαθούσαν να ανεβούν στα τείχη, κρατώντας αναρίθμητες σκάλες προκατασκευασμένες. Και ο Τύραννος στα μετόπισθεν της παράταξης κραδαίνοντας ράβδο σιδηρά έσπρωχνε προς τα τείχη τους τοξότες του, τότε κολακεύοντας τους με γλυκόλογα και τότε απειλώνοντας τους... Και ενώ αντιστέκονταν κάτω από τόσο δύσκολες συνθήκες, όλοι οι Ρωμαίοι, με τον Βασιλιά, συνέχισαν να αντιπολεμούν τους εχθρούς. Όλη τους η προσπάθεια και ο μόνος τους στόχος ήταν να μην αφήσουν τους Τούρκους να εισέλθουν από τα γκρεμισμένα τείχη. Έσφαλαν όμως γιατί το θέλημα του Θεού τους οδήγησε μέσα στην Πόλη από άλλο παραπόρτι.

Όταν οι Τούρκοι είδαν ανοιχτό το παραπόρτι για το οποίο μιλήσαμε, εισπήδησαν μέσα περίπου πενήντα άνδρες από τους πιο φημισμένους δούλους του Τυράννου, ανέβηκαν πάνω στα τείχη ξεφυσώντας μανιασμένοι, σκοτώνοντας όσους συναντούσαν και χτυπώντας τους ακροβολιστές. Από τους Ρωμαίους και τους Λατίνους που απωθούσαν όσους έστηναν τις σκά-

λες, άλλοι σφαγιάστηκαν κι άλλοι έκλειναν τα μάτια και πηδούσαν κάτω από τα τείχη, συντρίβοντας τα κορμιά τους, δίνοντας τέλος φρικτό στη ζωή τους...

Οι Ρωμαίοι ωστόσο που ήταν μαζί με τον βασιλιά, δεν γνώριζαν τι είχε συμβεί, μια και η είσοδος των Τούρκων έγινε από σημείο απομακρυσμένο, κι αφού μάλιστα κύριος στόχος τους ήταν οι κατά μέτωπο εχθροί. Γιατί αντιμάχονταν άνδρες άλκιμους, ένας Ρωμαίος εναντίον είκοσι Τούρκων... Τότε, ξαφνικά, βλέπουν βέλη να πέφτουν από ψηλά και να τους σκοτώνουν. Γυρίζουν κατά κει και τι αντικρίζουν; Τούρκοι! Μόλις τους είδαν, τρέχουν να ξεφύγουν στο εσωτερικό... όταν η παράταξη του τυράννου είδε τη φυγή των Ρωμαίων με μια κραυγή όλοι όρμησαν μέσα, καταπατώντας τους αξιολύπητους υπερασπιστές και σφάζοντάς τους...

Ο αυτοκράτορας τότε έμεινε ακίνητος, απελπισμένος, με το σπαθί του και την σπίδα στο χέρι. Σαν κατάλαβε τι γινόταν, είπε λόγια σπαρακτικά: «Δεν υπάρχει κανείς Χριστιανός να μου πάρει το κεφάλι;» Είχε εγκαταλειφθεί, μόνος, ολομόναχος. Ακριβώς τότε ένας Τούρκος τον χτύπησε κατά πρόσωπο και εκείνος απάντησε με άλλο χτύπημα. Ένας άλλος όμως από πίσω, του κατάφερε θανάσιμο πλήγμα και τον σώριασε στο έδαφος. Δεν ήξεραν ότι ήταν ο Βασιλιάς, αλλά τον σκότωσαν σαν να ήταν ένας οποιοσδήποτε στρατιώτης και τον άφησαν νεκρό κατά γης...

Παράλληλα, οι αζάπηδες της αυλής του Τυράννου, που ονομάζονται και Γενίτσαροι, έτρεξαν άλλοι στο παλάτι κι άλλοι προς τη Μονή του Μεγάλου Προδρόμου, που ονομαζόταν Πέτρα, και στη Μονή της Χώρας, όπου βρισκόταν η εικόνα της Πανάγνου Θεομήτορος. Εκεί τότε, ως γλώσσα, ω χείλη μου, πώς μπορείτε να μιλήσετε για αυτά που υπέφερε η εικόνα εξαιτίας των αμαρτιών σας;

Επειδή οι αποστάτες βιάζονταν να φύγουν για να λεηλατήσουν κι αλλού, ένας από τους ασεβείς άδραξε με τα μιαρά του χέρια το κακούργο τσεκούρι κι έσχισε την εικόνα στα τέσσερα. Μετά, ο καθένας πήρε το μερίδιό του από τη διακόσμηση που βρισκόταν πάνω της αφού έριξαν κλήρο. Στη συνέχεια άρπαξαν τα τίμια σκεύη της Μονής κι εξαφανίστηκαν...

Τότε ορδή μεγάλη απίστων πήρε τον δρόμο που έφερνε στη Μεγάλη Εκκλησία (εννοεί την Αγία Σοφία). Τι θέαμα ήταν αυτό που έβλεπες κι από τις δύο πλευρές; Πρωί ακόμη, η ημέρα χάραζε, όταν μερικοί Ρωμαίοι μετά την εισβολή των Τούρκων και τη φυγή των κατοίκων κατόρθωσαν να φθάσουν στα σπίτια τους για να προστατεύσουν τη γυναίκα και τα παιδιά τους. Καθώς περνούσαν λοιπόν από την περιοχή του Ταύρου και κατευθύνονταν προς τον κίονα του Σταυρού, καταματωμένοι όπως ήταν... Τότε όλες οι γυναίκες, όλοι οι άνδρες, οι μοναχοί και οι καλόγριες έτρεχαν προς τη Μεγάλη Εκκλησία κρατώντας τα μικρά παιδιά τους από τα χέρια, άνδρες και γυναίκες ανεξαιρέτως, που εγκατέλειψαν τα σπίτια τους σε οποιονδήποτε εισβολέα. Τι θέαμα ήταν εκείνος ο δρόμος γεμάτος ανθρώπους, μια κοσμοπλημμύρα:

...Σε μια μόνον ώρα ο τεράστιος εκείνος ναός γέμισε άνδρες και γυναίκες, πάνω – κάτω, στο προαύλιο, σε κάθε χώρο του υπήρχε λαός αναρίθμητος. Κλείδωσαν λοιπόν τις πόρτες και λούφαξαν εκεί περιμένοντας την σωτηρία...

Τότε οι Τούρκοι κουρσεύοντας, σφάζοντας, αιχμαλωτίζοντας, έφθασαν μπροστά στο ναό πριν από το πέρας της πρώτης ώρας. Βρήκαν όμως τις πόρτες κλειστές και χωρίς καθυστέρηση

πήραν τσεκούρια και τις έσπασαν. Ύστερα προχώρησαν με τα σπαθιά τους μέσα και μόλις είδαν το αμέτρητο πλήθος, όρμησαν ακράτητοι κι άρχισε ο καθένας να αρπάζει τον δικό του αιχμάλωτο. Δεν αντέδρασε κανείς, όλοι παρέδωσαν τον εαυτό τους σαν τα πρόβατα. Ποιός μπορεί να διηγηθεί αυτή την συμφορά; Ποιός μπορεί να εξιστορήσει τα κλάματα και τις φωνές των βρεφών και τις κραυγές και τα δάκρυα και τους οδυρμούς των μητέρων και των πατέρων;

Και έβλεπε αρμαθιές ατελείωτες να βγαίνουν έξω από την Εκκλησία και το άδυτο του ναού, σαν αγέλες και σαν κοπάδια προβάτων. Και έκλαιγαν και οδύρονταν και δεν υπήρχε έλεος γι' αυτούς...

Μόλις ο Μεχεμέτ (εννοεί τον Πορθητή) βγήκε από το Ιερό, ζήτησε τον Μεγάλο Δούκα που τον έφεραν αμέσως εμπρός του... Ο Μεχεμέτ όταν άκουσε το όνομα του Βασιλιά, ρώτησε αν ο αυτοκράτορας είχε δραπετεύσει με τα πλοία. Ο Δούκας απάντησε πως δεν γνώριζε. Ο ίδιος βρισκόταν στη Βασιλική Πύλη, τότε που οι Τούρκοι μπαίνοντας από την Πύλη του Χαρσού συνάντησαν τον Βασιλιά. Δύο νέοι τότε αποσπάστηκαν από το πλήθος του στρατού και ο ένας είπε στον Τύραννο: «Αφέντη, εγώ τον σκότωσα. Βιαζόμουν να μπω και να αρπάξω μαζί με τους συντρόφους μου και τον άφησα κάτω νεκρό». Αμέσως ο άλλος συμπλήρωσε: «Εγώ τον χτύπησα πρώτος». Ο Τύραννος έστειλε αμέσως και τους δύο με την εντολή να φέρουν εμπρός του το κεφάλι του. Εκείνοι έτρεξαν γρήγορα, έκοψαν το κεφάλι του και το έφεραν στον ηγεμόνα. Τότε ο Τύραννος είπε προς τον Μεγάλο Δούκα: «Πες μου την αλήθεια. Είναι αυτή η κεφαλή του Βασιλέως;». Αυτός την περιεργάστηκε και είπε: «Ναι, δική του είναι». Κοίταξαν κι άλλοι την κεφαλή και την αναγνώρισαν. Στη συνέχεια την κάρφωσαν στον κίονα του Αυγουσταίου, όπου παρέμεινε μέχρι το βράδυ. Μετά, την έγδαρε, τη γέμισε με άχυρα και την έστειλε παντού, επιδεικνύοντας το σύμβολο του θριάμβου του στον αρχηγό των Περσών και των Αράβων και στους υπόλοιπους Τούρκους...

Και έβλεπε ολόκληρη την πόλη στις σκηνές του στρατοπέδου, μια πόλη έρημη, ξαπλωμένη νεκρή, ξεγυμνωμένη, βουβή, παραμορφωμένη, άσχημη.

Ω Πόλη, Πόλη, κεφαλή των πόλεων όλων. Ω Πόλη, Πόλη, κέντρο των τεσσάρων σημείων του ορίζοντα. Ω Πόλη, Πόλη, καύχημα των Χριστιανών κι αφανισμός των βαρβάρων. Ω Πόλη, Πόλη, καινούργια παράδεισος που βλάστησε στη Δύση, γεμάτη φυτά πολύμορφα, καρπών πνευματικών...

Η Αγία Τράπεζα της Αγιά Σοφιάς

«Την ημέρα που πάρθηκεν η Πόλη έβαλαν σ' ένα καράβι την άγια τράπεζα, να την πάνε στην Φραγκιά, για να μην πέσει στα χέρια των Τούρκων. Εκεί όμως στη θάλασσα του Μαρμαρά άνοιξε το καράβι και η άγια τράπεζα βούλιαξε στον πάτο. Στο μέρος εκείνο η θάλασσα είναι λάδι, όση θαλασσοταραχή κι αν είναι γύρω. Και το γνωρίζουν το μέρος αυτό από τη γαλήνη που είναι πάντα εκεί και από την ευωδία που βγαίνει. Πολλοί μάλιστα αξιώθηκαν να την ιδούν στα βάθη της θάλασσας. Όταν θα πάρομε πάλι την Πόλη, θα βρεθεί και η Αγία Τράπεζα και θα την στήσουν στην Αγιά Σοφιά, να γίνουν σ' αυτή τα εγκαίνια».

(Βλ. Ν. Πολίτου, Μελέτη περί του Βίου και της γλώσσης του Ελληνικού λαού. Τ. Α', Εν Αθήναις 1904, 20, Αρ. 30).

Η Λειτουργία της Αναστάσεως στην Αγία Σοφία

«Τούτω τω έτει (1522) έδειξε ο Θεός σημείον τοιόνδε εν τη Κωνσταντινου Πόλει, τη μεγάλη Κυριακή του Πάσχα. Το μεσονύκτιον ηγέρθησαν οι Τερβήσιδες, και υπήγαν εις την Αγίαν Σοφίαν, να σαλαβατήσουν κατά το έθος αυτών. Και ελθόντες εις τα Προαύλια του ναού ήκουσαν ψαλμωδίαν, και είδον και φως μέγα εν τω ναώ, και πλησιάσαντες εύρον τας πύλας ανεωγμένας και φωνάς και ψαλμωδίας, το Χριστός Ανέστη. Και ακούσαντες σπουδαίως έδωσαν γνώσιν του αφεντός, όστις ήλθεν σωματικώς και ήκουσεν και είδεν εν οφθαλμοίς, κελεύσας ίνα αναβούν εις τα ανηχόμενα (γρ. κατηχόμενα= κατηχομενεία, γυναικωνίτης) να σκοπεύσουν μήποτε έστιν εξ ανθρωπων η τοιαύτη ενέργεια. Και ευθύς εξέλιπεν και το φως και η ψαλμωδία.

Και πάλιν ώρμησεν, ίνα κόψη τους Χριστιανούς, ειμή πάλιν ο αυτός πυριπασίας απέκοψεν αυτού την ορμήν».

(Βλ. Ν. Πολίτου, ό. π, τόμ. Α΄, 25-26, Αρ. 41)